

навчання дітей та молоді. Допомога іншим створює почуття солідарності, а смак до здійснення братерства так само, як і контакт зі стражданням, розвиває співчуття.

Відчуваючи співчуття, можна відчути відповідальність допомагати іншим, і це позитивно. Правильний шлях полягає в тому, що необхідно плекати і сприяти свободі та рівноправності інших, а також виконувати усі необхідні дії, які спрямовані на поширення братерства у суспільстві. Все це слід здійснювати постійно, глибоко розуміючи особистість людини. На жаль, такого розуміння неможливо досягти з матеріалістичної концепції людини. Якщо остання є просто матерією і вважається механічно-електричною машиною, не буде шкоди, якщо буде обмежена її свобода.

Тому, щоб відкрити шлях до майбутнього, з почуттям до всезагального братерства, необхідно спочатку пройти етап витіснення того, що вважається найбільшим злом людства сьогодні, а саме матеріалістичного уявлення про весь світ і людську істоту. Зазначене самовиховання повинно починатися з відмови від забобонів, що люди складаються лише з матерії та фізичних процесів. При цьому, однак очевидно, що не слід сприймати духовні течії, які ґрунтуються на почутті задоволення, обіцяють фізичний чи психологічний комфорт, щастя чи, ще гірше, матеріальні вигоди. Насправді, слід відмовитися від матеріалістичної концепції, без будь-яких упереджень, у пошуках розуміння, використовуючи свідомі дослідження та концептуальну передачу знань.

Література:

1. Сміт Адам. Багатство народів. Дослідження про природу і причини багатства народів. Наш формат, 2018. 736 с.

1. Setzer Valdemar. Liberty, Equality, Fraternity: PAST, PRESENT, FUTURE. URL: <https://www.ime.usp.br/~vwsetzer/liberty-equality-fraternity.html>

2. Spicker Paul. Liberty, Equality, Fraternity. Policy Press North: University of Bristol, 2006. 209 p.

ВЧИНОК І БУТТЯ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ: У ПОШУКАХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ

Ярослава КАЛЬБА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Пошук ціннісних орієнтирів людського буття – виразна ознака сьогодення. Актуальним видається розгляд буттєвого статусу сучасної молоді людини в контексті уявлень про «душевне», «духовне», пошук автентичної форми вияву сутнісних сил, їх потенціювання.

Сучасна наука пропонує значну кількість наукових підходів до визначення та вивчення проблеми духовного розвитку особистості. Феномен духовної культури досліджували Г. Балл, О. Даниленко, М. Данилов, Л. Смирнова. Роботи М. Бахтіна, М.Боришевського, Г. Груць, З. Карпенко, О. Киричук, Є. Помиткіна, М. Савчина, І.Степаненко, В. Роменця, В. Татенка, Т.Титаренко присвячені вивченню проблемам духовності та формуванню духовних цінностей особистості. Духовний розвиток особистості розглядали у своїх працях А. Адлер, Р. Алперт, С. Грофт, І. Кант, О. Климишин, Р.Олексинко, О. Олексюк, Г. Райх, К. Роджерс, Е.Франкл, П. Юркевич тощо.

Духовна сфера особистості, моральні та ціннісні орієнтації, що є її складовою підпорядковані розвитку, залежать від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників: від ціннісних орієнтацій, моральних установок сім'ї, суспільства, в якому вона живе, запроваджених у цьому суспільстві традицій виховання [1].

З точки зору динамічної психології, першим критичним моментом у контексті означеної проблеми є дитинство – період апріорі позбавлений щастя. Де факто, на кожній психотерапевтичній консультації спостерігаємо зондування пам'яті в пошуках почуття

страху, сорому, провини. Холодна, зла мати, відсутній батько, заздрісливі брати й сестри – це демони, що фігурують у психологічній казці дитини. Такий сценарій прирікає сім'ю на психологію провини та відповідні взірці, моделі взаємин. Дж. Хіллман – представник глибинної психології (психоархетипна школа) зауважує, що реальні діти стають настільки нечутливими (збайдужілими), що вдовольняються псевдостимулами медіа, і, коли настає підлітковий вік, їх треба «пристрелити», аби вони хоч що-небудь змогли відчутти. Психоаналітик слушно зазначає, що учні сидять на уроках без мотивації, похмурі і зlostиві блукають вулицями й у відчаї шукають чуттєвої трансцендентності в звуках, динаміці, сексі; вони шукають зміненого стану свідомості як альтернативного сценарію. На несвідомому рівні згадують дещо інше, інколи ціною самогубства [6, с.14-16].

Другим проблемним моментом окресленого стану речей є популяризація культури індивідуалізму, який, у свою чергу, ускладнює проблему ідентичності підростаючої особистості, її самовизначення. На думку Е. Еріксона, криза ідентичності проявляється останнім часом у трьох основних сферах поведінки підлітків: проблема вибору кар'єри, членство в групі ровесників, вживання алкоголю й наркотиків. Перед сучасною молоддю постають два основні питання: «Хто я такий?» і «Як я впишусь у світ дорослих?». Демократична система породжує особливо серйозні проблеми, оскільки вимагає ідентичності, на кшталт, «зроби себе сам». З цієї причини молоду людину фруструє питання: хто вона? І як їй знайти власну нішу в світі дорослих? У культурі з жорсткими соціальними нормами (зокрема, в країнах ісламу), де діють соціальні та статеві ролі, проблеми ідентичності мінімізуються й дотримання status quo є обов'язковим [5, с. 243].

Третім проблемним моментом досліджуваної проблеми розглядаємо життєву дезорієнтацію юнаків, відчуття беззмістовності, спричинені руйнацією старих цінностей та дискредитацією нових, відсутністю культури рефлексії. Неасимільований досвід характеризується гіпертрофованим уявленням молоді про добро, справедливість, милосердя, способи реалізації цих цінностей. Підтвердженням є виявлений у процесі емпіричного дослідження факт неспроможності учнів-старшокласників на зрілу диференційовану оцінку як своєї особистості, так і інших. Учням складно відповідати на запитання: «За якими основними критеріями Ти поділяєш людей на хороших та поганих?»; «За що, на Твою думку, Тебе поважають однокласники, а що в Тобі їм не подобається?». Типовими відповідями є: «не знаю», «запитайте в них», що, в свою чергу, супроводжуються й зворотніми запитаннями: «А як це зрозуміти?»; «Поясніть, що це означає» [2, с. 149].

На думку Е. Франкла, «екзистенційний вакуум» в якому молоді люди скаржаться на внутрішню порожнечу, страждають від відчуття беззмістовності і марнотратства, є «чимось соціогенним, ... духовною бідною». Апатія і нудьга – головні ознаки екзистенційної фрустрації. Вчений говорить про невротизацію людства, про «масову невротичну тріаду» описуючи три основні ефекти: депресію, наркоманію й агресію. Наслідком депресії є рівень самогубств, який зростає особливо серед молоді. Пригнічуючи свою духовність, молода людина втрачає зв'язок із своїми духовними центрами, найглибшими джерелами відчуття сенсу життя: «...як тільки ангел в людині подавляється (пригнічується), він перетворюється у демона» [3, с. 166].

Отож, сучасна психологія не може обмежуватись лише дослідженням умовних чи безумовних рефлексів, вищих психічних функцій, темпераменту, характеру, свідомого та несвідомого у психіці. Вона повинна визнавати для себе проникнення у сутнісні глибини буття конкретної емпіричної людської істоти, у світ її значущих переживань, цінностей, смислів як діяча, автора і виконавця власних проєктів життєздійснення, що «дозволяє сутнісно поглибити уявлення про позатілесну реальність як таку, що не тільки відображає чи регулює, але й творить дійсність» [4, с. 3].

Вважаємо, що така своєрідна онтопсихосоціальна форма вияву душевного, духовного цілком реально існує. Йдеться про потенційну екзистенційну автономність, ймовірний автентичний спосіб буття молодої людини, такий, що відповідав би її внутрішній сутності, душевно-духовній природі її «Я». Орієнтуючись на дослідження М.Бахтіна й В.Роменця,

можемо стверджувати, що саме вчинок, на відміну від інших проявів активності (дія, діяльність), репрезентує людину цілісно, «монадно», гармонійно поєднуючи духовні, душевні, індивідуально-психологічні, унікально-неповторні інтенції та потенції її «Я». Учинок цілком може бути віднесений до списку метаісторичних «феноменів вічності» (О.Бердяєв). Вчинкове закладене в людині на рівні архетипового. Людина приречена вчиняти, аби бути людиною. У цьому її онтичний хрест і онтична перспектива (В.Татенко) [2, с.148].

Наведені твердження дають підстави розглядати вчинок як показник, умову душевно-духовного розвитку особистості. Відтак вчинковий потенціал доцільно розглядати на трьох рівнях людського буття відповідно до категорій загального, особливого та одиничного. *На рівні загального* вчинковість – це можливість людини бути виключно людиною, а не якоюсь іншою істотою, і звідси – принципова можливість учиняти, а не тільки діяти. *На рівні особливого* йдеться про вчинковість конкретно-історичну, а, отже, і про специфічну вчинкову потенційність, зумовлену ситуацією життєдіяльності конкретного індивіда. *На рівні одиничного* говоримо про вчинковість індивідуальну, а, отже, насамперед про можливість неповторного «авторського» вчинення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боришевський М.Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
2. Кальба Я. Є. Вчинковий потенціал особистості учня як предмет психологічного аналізу. Психологія і суспільство. 2011. № 2 (44). 190 с.
3. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 464 с.
4. Татенко В. О. Сучасна психологія про душу, дух і, звичайно, про психіку. Соціальна психологія. 2008. № 4. 190 с.
5. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 464 с.
6. Hillman James. Archetypal Psychology. Uniform Edition. Spring Publications. 2004. Vol. 1. P. 14-24.

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЦІННІСНИЙ ОРІЄНТИР

Ганна ПРОЦИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

В Законі України «Про освіту» зазначено, що основною метою освіти являється всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, її талантів, здібностей, необхідних для становлення успішної, самореалізованої особистості в майбутньому [1]. Безумовно, цінності є основоположним фактором для якісної освіти та формування як людини, так і суспільства в цілому. Не викликає жодних сумнівів той факт, щовониформуються в сімейному, освітньому середовищі та мають продовження у дорослому житті й проявляються в повсякденних справах. Для того, щоб цінності, якими володіє людина, могли виражатися в життєвих ситуаціях, а не залишалися на рівні догм, необхідно розвивати навички з критичного мислення, володіти рефлексією, постійно самовдосконалюватись і розвиватись.

Цінності – це те, що особливо важливо для людини, тому кожен із нас у цю дефініцію вкладає власне розуміння і бачення. Згадуючи фразу «скільки людей стільки думок» давньоримського письменника Теренція (II ст. до н.е.) можемо переконливо стверджувати, наскільки різні думки і відчуття викликає одне й теж поняття, наскільки різні сенси у ньому закладені.

Побутує думка, що цінностей неможливо навчити, не сповідуючи їх самому. Важко не погодитись із таким твердженням, адже на первинних етапах соціалізації дитини важливо,